Predsednica Republike Slovenije

NATAŠA PIRC MUSAR

ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA 3. PREDSEDNIČINEGA FORUMA
»Ustvarjanje kulture mirnega sobivanja: Forum o (ne)nasilju«

PREDSEDNIČIN FORUM

gp.uprs@predsednica-slo.si
Spletna stran predsednice

ZAKAJ?

Tretji Predsedničin forum je potekal 15. maja 2024 v Kongresnem centru Brdo in je obravnaval eno ključnih družbenih vprašanj – zagotavljanje pogojev za mirno sobivanje in uživanje temeljne pravice do varnosti. Največji izziv in grožnja temu so različne oblike nasilja. Njihove posledice so večplastne, vplivajo in zaznamujejo posameznike, družine, skupine in celotno skupnost. Nasilje zmanjšuje kakovost življenja in onemogoča uresničitev individualnih ter tudi družbenih potencialov. Sodobne družbe so za zaznavanje, preprečevanje, sankcioniranje in odpravljanje negativnih posledic nasilja izoblikovale različne institucionalne načine obravnave. Izkušnje strokovnjakov iz prakse in ugotovitve raziskovalcev kažejo, da so lahko določeni prijemi in rešitve uspešni pri odpravljanju posledic in preprečevanju nasilja. K obravnavi in ukrepanju je treba pristopiti celostno, načrtno in premišljeno.

Predsedničin forum je podal razmislek in vpogled v kulturne značilnosti in družbeni odnos do nasilja. Poleg širšega orisa stanja so bile posebej poudarjene tri oblike nasilja:

1) nasilje v družini,
2) medvrstniško nasilje,
3) nasilje nad starejšimi.

Vrhunski raziskovalci različnih znanstvenih področij in strokovnjaki, ki se pri svojem delu neposredno ukvarjajo s primeri nasilja, so podali svoje poglede na nasilje, ključne izzive in priporočila za izboljšanje razmer. Na srečanju foruma so bili gosti in sodelujoči v razpravi z vseh ministrstev, ki se srečujejo z različnimi oblikami nasilja, politiki, predstavniki policije, raziskovalci, profesorji, ravnatelji in strokovni delavci, predstavniki nevladnih organizacij, predstavniki dijakov, študenti. Predsedničin forum je imel tudi neposredni spletni prenos. Vsi udeleženci foruma so bili povabljeni h komentarjem in podajanju predlogov neposredno na forumu v razpravi in dodatno po zaključku foruma prek spleta. Pričujoči dokument vključuje tudi pregled vseh predlogov.

V pripravi gradiva in priporočil Predsedničinega foruma je aktivno sodelovalo 22 strokovnjakov (19 razpravljavcev in trije vodje tematske razprave, pri čemer je bil dr. Bučar Ručman tudi v vlogi posebnega poročevalca Predsedničinega foruma):

Razprava 1: Kultura, družba in (ne)nasilje: Ključna spoznanja za uspešno soočanje in preprečevanje nasilja (razpravo je vodila mag. Tatjana Bobnar, Urad predsednice Republike Slovenije):

- dr. Dan Podjed, Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU,
- dr. Tristan Rigler, Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana,

- gospa Helga Dobrin, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije,
- dr. Vesna Leskošek, Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani,
- dr. Jasna Podreka, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
- Robert Tekavec, Generalna policijska uprava, Policija,
- Pia Barbara Hrovat, Društvo za preprečevanje nasilja v športu in nasilja v družini, P. E. N. D. Slovenija.

Razprava 2: Medvrstniško nasilje: razmere v Sloveniji in pristopi za uspešno preprečevanje in ukrepanje (razpravo je vodil dr. Aleš Bučar Ručman, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru):

- dr. Mitja Sardoč, Pedagoški inštitut,
- dr. Simon Slokan, Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo,
- dr. Sonja Pečjak, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
- dr. Leonida Zalokar, Vzgojni zavod Planina,
- gospod Marko Puschner, Safe.si, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani,
- Lucija Karnelutti.

Razprava 3: Nasilje nad starejšimi: razmere v Sloveniji in pristopi za uspešno preprečevanje in ukrepanje (razpravo je vodila mag. Barbara Kobal Tomc, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo):

- dr. Dijana Možina Zupanc, namestnica Varuha človekovih pravic,
- Monika Ažman, Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije,
- Tatjana Milavec, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije,
- Martina Horvat, Nacionalni inštitut za javno zdravje,
- dr. Zvezdan Pirtošek, Nevrološka klinika, UKC Ljubljana,
- Katja Zabukovec Kerin, Društvo za nenasilno komunikacijo.

Na podlagi nastopov in prispevkov strokovnjakov smo oblikovali štiri temeljna priporočila za izboljšanje stanja na področju preprečevanja in ukrepanja v primerih nasilja v Sloveniji in niz konkretnih priporočil po posameznih sklopih.

Temeljna priporočila za izboljšanje stanja na področju preprečevanja nasilja in učinkovitejšo pomoč žrtvam

1. **Prvo temeljno priporočilo** je, da je treba **nemudoma začeti s sistematičnim in usklajenim medinstitucionalnim sodelovanjem ključnih ustanov, ki bodo na osnovi ugotovitev raziskovalcev in strokovnjakov oblikovale in izvajale učinkovite preventivne programe, ocenile pomanjkljivosti v že uveljavljenih ukrepih in jih nadgradile.**

Medinstitucionalno sodelovanje mora potekati na vseh ravneh: na državni ravni se mora postaviti okvir za preprečevanje in ukrepanje ob nasilju, na ravni regij in občin se mora sodelovanje usmeriti v zagotavljanje lokalnih pogojev za učinkovito preventivno in kurativno delovanje na ravni posameznih primerov nasilja, kjer je medinstitucionalno sodelovanje ključno za izhod iz nasilja ter za okrevanje žrtev nasilja. **Poudarek mora biti na izgradnji sistema in izvajanju učinkovitih preventivnih programov.** Kot poudarja WHO, »lahko nasilje predvidimo in ga zato tudi lahko preprečujemo«. Preprečevanje nasilja varuje temeljne človekove pravice, preprečuje trpljenje posameznikov in njihovih sorodnikov, omogoča razvoj človeškega kapitala, uresničitev zmožnosti ter napredek družbe. Preprečevanje nasilja pomeni ohranjanje življenj in zdravja ljudi, vodi v razbremenitev zdravstvenega sistema, kazenskopravnega sistema in omogoča učinkovitejše delovanje izobraževalnega sistema. Preprečevanje nasilja pomembno zvišuje kakovost življenja in ima multiplikativne, torej še dodatne učinke na številnih področjih. Poleg vseh pozitivnih učinkov vpliva tudi na ekonomsko področje – sredstva, vložena v preventivne programe,

namreč zmanjšujejo stroške na mnogih področjih, povezanih z nasiljem.

Oblikovati je treba specializirano državno telo, ki bo pripravilo konkretne smernice in program dela ter skrbelo za njegovo izvajanje in sistemsko ukrepanje na področju:

1) preprečevanja nasilja;
2) prepoznavanja, ukrepanje in pomoči ob primerih nasilja (zaščita in pomoč žrtvam ter drugim udeležencem, svojcem, učinkovita obravnava povzročiteljev nasilja).

Zametek takšnega delovanja je mogoče najti v medresorski skupini na področju nasilja, vendar je to treba nadgraditi, določiti točne cilje in časovnico, podati konkretne pristojnosti, določiti finančne vire in k sodelovanju pritegniti predstavnike vladnih služb in tudi strokovnjake s področja raziskovanja in akademskega delovanja, varstva človekovih pravic, enakih možnosti, nevladnih organizacij, šolstva, zdravstva.

Ta skupina mora pripraviti program za celostni način dela v nacionalni resoluciji o preprečevanju nasilja in pomoči žrtvam. V njej morajo biti določeni jasni cilji, prednostne naloge, nosilci, načrt dlje časa trajajočega, longitudinalnega spremljanja stanja in učinkovitosti ukrepov prek raziskav in viri financiranja. Rezultat tega pristopa bo tudi ustrezna sprememba zakonodaje na vseh področjih (predlogi, predstavljeni v nadaljevanju dokumenta, kažejo na potrebe po spremembi več zakonov in podzakonskih aktov, in sicer glede: evalvacije in nadzora nad psihosocialnim svetovanjem in psihoterapijo za preprečevanje le navidezno znanstvenih pristopov; izterjave preživnin; ustreznejše sistemske obravnave in nadzora nad povzročitelji nasilja; postopkov za razvezo; omejitev uporabe mobilnih in elektronskih naprav v šolah; nalog patronažne službe v zakonu o zdravstveni

dejavnosti; protokolov za namestitev starejših in drugih ranljivih skupin (invalidov) v varne hiše v primeru nasilja in ravnanja v DSO; zagovorništva za starejše; izobraževalnih programov (tudi za preprečevanje nasilja nad osebami z demenco); specialne inkriminacije zanemarjanja starejše osebe.

2. **Drugo temeljno priporočilo** je, da moramo za pridobitev realne slike na področju različnih oblik nasilja, pojavnosti in vzrokov zanje **nemudoma začeti sistematično empirično raziskovati razširjenost, pojavne oblike in vzroke različnih vrst nasilja,** med katerimi imajo prednost medvrstniško nasilje, nasilje v družini in nasilje nad starejšimi ter drugimi ranljivimi skupinami, ob tem pa ne pozabimo na nasilje na delovnem mestu. To priporočilo upošteva smernice WHO, ki jasno določajo, da je treba za uspešno ukrepanje najprej sistematično zbrati podatke o nasilju, nato ugotoviti vzroke, oblikovati rešitve, ukrepe in preventivne programe, ki jih je na koncu treba ovrednotiti. V Sloveniji smo to področje zanemarili, saj so podatki izredno skopi ali pa stari desetletja. Z Resolucijo o preprečevanju nasilja in pomoči žrtvam je treba zagotoviti sredstva za longitudinalno raziskovanje in merjenje učinkovitosti ukrepov.

3. **Tretje temeljno priporočilo** se nanaša na potrebo po **zagotovitvi stalnega usposabljanja** zaposlenih, ki so v stiku s potencialnimi in dejanskimi žrtvami. To vključuje vzgojitelje, učitelje, strokovne delavce v vrtcih, šolah, fakultetah, vodstva vrtcev in šol, socialne delavce, policiste, zdravstveno osebje, tožilce, sodnike in druge. Usposabljanja morajo biti strokovna, stalna in prilagojena vsebini dela udeležencev. Za pripravo programa izobraževanja naj bo pristojna posebna državna skupina za preprečevanje in obravnavo nasilja. Poseben poudarek je na usposabljanju prvih posredovalcev, ki morajo za prednostno naravnanost svojega delovanja postaviti zaščito žrtev nasilja. Dodatna usposabljanja je treba zagotoviti za starše, družine, otroke in mladostnike, ki jih je treba ozavestiti o pasteh, dejavnikih tveganja in oblikah

pomoči. Ta usposabljanja morajo preseči občasne posamične ukrepe in enkratne delavnice ter morajo biti del celostnega ozaveščanja, preprečevanja in ukrepanja zoper nasilje.

4. **Četrto temeljno priporočilo** se nanaša na oblikovanje družbenega odnosa do nasilja. Ključnega pomena je izgradnja negativnega odnosa družbe do nasilja. Pri tem ima pomembno vlogo vsak od nas. Vsak med nami je v nekem trenutku vzornik nekomu (starš otroku, učitelj učencu, športnik učitelju in podobno), posebno vlogo in odgovornost pri tem pa imajo mnenjski voditelji, nosilci družbenopolitične moči in tisti, ki so opazni v javnosti, ter mediji. Politični odločevalci, nosilci družbenopolitične moči in glasu javnosti morajo vzpostaviti in upoštevati jasne moralno-etične standarde. Ti morajo biti vodilo njihovega delovanja, saj je to ključnega pomena za zagotovitev legitimnosti ukrepov. Tako širša javnost ukrepe in procese prepozna kot pravične in sprejemljive ter ob tem oblikuje odklonilni odnos do nasilja. Pomembno je, da o nasilju govorimo, o njem ozaveščamo, do njega zavzamemo jasno odklonilno držo, ga ne opravičujemo in ne relativiziramo. Na drugi strani je ključno, da žrtve podpremo, razumemo ter jih ne obsojamo. Mladi pa vedno znova sporočajo, da jih moramo začeti poslušati, slišati in predvsem krepiti zaupanje, da lahko spregovorijo o nasilju, ki ga doživljajo (ali povzročajo).

Kultura, družba in nasilje

Poleg temeljnih priporočil je Predsedničin forum izoblikoval tudi konkretna priporočila, ki so bila poudarjena v okviru treh tematskih razprav. Prva, katere naslov je bil »Kultura, družba in (ne)nasilje: ključna spoznanja za uspešno soočenje in preprečevanja nasilja«, je najprej podala širši vpogled v kulturne značilnosti nasilja, negativne vplive digitalnih tehnologij na mlade, nekatere prikrite oblike nasilja in zlorabe pomoči ter predstavila delovanje medresorske delovne skupine na področju preprečevanja nasilja. V nadaljevanju smo se osredotočili na temeljno celico družbe, tj. družino, in intimnopartnerska razmerja. Po podatkih WHO in OECD je Slovenija država, kjer je povprečno število nasilnih smrti nizko (v obdobju 2010–2020 znaša to na 100.000 prebivalcev 0,7) in smo na vrhu varnih držav v Evropi. Ko pa razdelimo podatke po spolu, ugotovimo, da je naša slika varnosti ustvarjena predvsem na račun nizkega števila nasilnih smrti moških v primerjavi z drugimi državami (bolj varnih je le pet držav v Evropi), glede smrti žensk, ki jih je največ v družini oziroma intimnopartnerskih razmerjih, pa smo veliko slabši. V istem obdobju ima boljše rezultate kar 16 evropskih držav ter Japonska,Turčija in Kanada. Kljub sicer razmeroma dobro urejenim pravnoformalnim opredelitvam in predvidenim ukrepom ob nasilju v družini so v praksi očitno težave. Ob tem moramo razumeti, da podatki o nasilnih smrtih vedno kažejo le vrh ledene gore nasilja. Nasilje v družini je odraz širšega družbenega odnosa do žensk, do nasilja na splošno, in ima izrazito negativne posledice za neposredne in posredne žrtve (otroke, druge družinske člane) ter celotno družbo.

Priporočila prve tematske razprave, ki se nanašajo na družbo in kulturo nenasilja, so naslednja:

- Vzgoja za mir naj se postavi v središče vzgojnih in učnih programov na vseh ravneh, od vrtca do fakultete. V času vzpona umetne inteligence se je dobro večkrat spomniti, da k miru prispevajo človekove lastnosti in vrednote, ki presegajo inteligentnost kot sposobnost reševanja problemov – te vrednote na primer sočutje, solidarnost in strpnost. O tem se je treba nenehno učiti ter se teh vrlin sproti priučiti, najbolje seveda z medosebnimi stiki in sodelovanjem. Ljudje nismo sami po sebi altruistična bitja; takšni postanemo zaradi drugih in z drugimi.

- Po zgledu številnih evropskih držav, na primer Francije, Nizozemske in Finske, **lahko tudi v Sloveniji z zakonom omejimo uporabo pametnih telefonov v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.** Otroci in učitelji ter vzgojitelji si v šoli zaslužijo mir, namesto da so ves čas na preži, kdo jih bo s telefonom posnel in kje bo ta posnetek objavljen. Če bodo med poukom in odmori mladi brez telefonov, se bo izboljšala tudi njihova pozornost. Tako se bodo bolje učili in si vzeli tudi čas, da spoznajo vrstnike še drugače kot le prek zaslona.

- Mir si zaslužijo tudi odrasli. Zaradi naprav, ki kalijo pozornost, je možnosti za zbrano in poglobljeno delo vse manj, odklop od naprav pa postaja vse bolj utopičen, zato je treba krepiti pravico do odklopa.

I. Nasilje v družini – konkretna priporočila za izboljšanje stanja

Konkretna priporočila in zaključki za izboljšanje razmer na področju nasilja v družini ter za njegovo preprečevanje in ukrepi za boljšo zaščito žrtev
Sistemski ukrepi:

- **Ustanovitev službe za preprečevanje nasilja in ukrepanje v primerih nasilja in zaščito otrok na vsakem od CSD, na enotah pa vsaj ena zaposlena oseba za polni delovni čas**. Služba naj bi sodelovala v vseh postopkih na CSD, ki obravnavajo žrtev nasilja. Sicer je v zvezi s tem treba opozoriti, da tudi prevelika segmentacija dela na CSD ni učinkovita. Težave ljudi se drobijo in povečajo se možnosti za potovanje od vrat do vrat, kar je že zdaj pomembna ovira za celostno obravnavo. Predlog se nanaša na zahtevnost področja nasilja, za katero je treba imeti poglobljeno specialistično znanje, veliko znanja o postopkih, spretnost medinstitucionalnega sodelovanja, organizacijske sposobnosti, veliko poznavanje celotne mreže storitev, stalno strokovno izpopolnjevanje in drugo. V multidisciplinarne time za obravnavo nasilja v družini, na območjih vseh CSD, se morajo vključevati izvajalci patronažnega zdravstvenega varstva. Zagotoviti moramo tudi okrepitev specializiranega strokovnega kadra na vseh ključnih ustanovah (CSD, policija, tožilstvo, sodstvo), zadolženega samo za primere nasilja v družini. Mednarodne raziskave kažejo, da je uspešnost reševanja primerov povezana s tem, ali primere obravnavajo za to posebej usposobljene osebe ali ne.

- **Celostna obravnava nasilja na CSD, usmerjena na posameznika in na spremljevalne okoliščine, v katerih se nasilje dogaja. Preprečevanje**

razčlenjenosti, segmentiranosti obravnave, ko se ljudje za različne vidike posledic nasilja selijo po različnih oddelkih CSD. Ta predlog je treba razumeti v povezavi s predlogom o posebni službi. Še posebej je nasilje treba upoštevati v razveznih postopkih in postopkih odločanja o stikih otroka s staršem, ki je izvajal nasilje. Pomembno je vzpostaviti celostno, čim hitrejšo obravnavo povzročiteljev nasilja z ustreznim nadzorom tistih, ki jim je odrejena prepoved približevanja (sprememba zakona).

- Sodelovanje med ustanovami različnih področij ima pri preprečevanju in obravnavi nasilja izjemen pomen in je na lokalni ravni v nekaterih primerih že obvezno in določeno (na primer z ZPND), vendar praksa kaže, da ni vedno tudi uresničeno. Zato je treba bolj odločno vzpostaviti telesa za delovanje na tem področju, sestavljena iz vseh pomembnih ustanov na lokalni, regionalni in državni ravni.

- Pri obravnavi primerov nasilja moramo okrepiti sodelovanje in delovanje multidisciplinarnih timov ter zagotoviti pogoje, da njihovi člani to delo opravljajo v okviru službenih obveznosti.

- Zagotavljanje strokovne avtonomije – centri za socialno delo so strokovne službe, ki morajo v odnosu do drugih služb delovati avtonomno in strokovno usposobljeno. Še zlasti je treba zagotoviti strokovno avtonomijo v razmerju do sodišč, ki imajo po uveljavitvi Družinskega zakonika odločevalsko vlogo v postopkih, CSD pa izvajalsko. To razmerje zahteva medsebojno sodelovanje in spoštovanje strokovne avtonomije.

- **Preventivno delovanje** – to področje je v sedanjih okvirih delovanja CSD dokaj zanemarjeno, saj se zaradi pomanjkanja kadra usmerjajo predvsem v najnujnejše. Na nekaterih CSD, kjer je dobro razvito medinstitucionalno sodelovanje, pa izvajajo tudi preventivne dejavnosti in dosegajo dobre rezultate.

- Finančno in sistemsko je treba okrepiti nevladni sektor, ki deluje na tem področju. Podporni mehanizmi, ki jih na tem področju ponujajo nevladne organizacije, so temeljnega pomena za krepitev žrtev pri postopkih, povezanih s težkimi izkušnjami zaradi nasilja.

- Predlagano novoustanovljeno specializirano državno telo, ki se bo ukvarjalo s preprečevanjem in obravnavanjem nasilja, skrbelo za redno izmenjevanje znanj, izkušenj, praks različnih ustanov in organizacij, ki se ukvarjajo z nasiljem (letna koordinacija, sestanki, konference).

- Vzpostavitev sistema, ki omogoča, da se poleg fizičnega nasilja učinkovito prepoznavajo in obravnavajo tudi druge oblike nasilja, ki so lahko prav tako hude, ob pravočasni prepoznavi in ukrepanju pa se lahko preprečijo hujše posledice oziroma lahko preprečimo, da bi sploh prišlo do fizičnega nasilja.

- **Okrepitev podpornih mehanizmov za zaposlene v zdravstvu, šolstvu in socialnem delu, ki prihajajo v stik s primeri nasilja, da prijavijo nasilje ter sodelujejo v postopkih**. Gre za dve ključni ustanovi, ki se velikokrat med prvimi srečata z nasiljem še pred uradnimi prijavami, a je ob tem še veliko ovir in strahov pri podajanju uradnih prijav.

Izobraževanje in usposabljanje:

- **Obvezno poglobljeno izobraževanje vseh zaposlenih o nasilju in stalno strokovno izpolnjevanje vseh, ki se pri svojem delu neposredno srečujejo z nasiljem.** Posebej pomembno je spodbujati razumevanje nasilja po Istanbulski konvenciji in po načinih dela drugih mednarodnih organizacij, kot so OZN, WHO, Wave in podobno. V zvezi s tem je treba dosledno preprečevati utrjevanje vednosti in prepričanj, ki nasilje relativizirajo, minimizirajo, ali pa prenašajo odgovornost za nasilje s povzročiteljev na žrtev.

- Da bi preprečili zlorabo pomoči v pravnih postopkih in zaščitili otroke, je ključnega pomena, da ustanove, ki nudijo to pomoč, sprejmejo ustrezne ukrepe. To mora vključevati zlasti redno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih o prepoznavanju in preprečevanju zlorab.

- Pomembno je, da se staršem zagotovi ustrezno izobraževanje o tem, kako njihovo vedenje vpliva na otroke v času pravnih postopkov. Programi svetovanja o starševstvu, konfliktnem reševanju sporov in komunikacijskih veščinah lahko pomagajo preprečiti izkoriščanje otrok v pravnih sporih ter spodbuditi sodelovanje in sočutje med vsemi vpletenimi stranmi.

- **Zagotoviti je treba izboljšanje odzivanja prvih posredovalcev ob prijavah in intervencijah nasilja v družini:** zdi se, da se ravno zaradi neustreznega prvega odziva lahko vse zaustavi, ko žrtev v postopkih ne želi več sodelovati ali gredo postopki obravnave in zaščite v napačno smer. Zato je treba zagotoviti nenehno usposabljanje prvih posredovalcev in nadzor nad njihovim delom.

- Zagotoviti je treba tudi usposabljanje vseh pristojnih v predkazenskem in kazenskem postopku s ciljem zmanjševanja tveganja sekundarne viktimizacije med postopki in preprečevanja ponovne viktimizacije.

Izboljšanje ukrepanja ob primerih nasilja:

- Okrepitev in ureditev programov ter zakonodaje glede obravnave in nadzora povzročiteljev nasilja v družini. To področje je v slovenskem prostoru sistemsko pomanjkljivo urejeno. Pomembno je namreč delo s povzročitelji nasilja, ki bi jih bilo treba takoj vključiti v sistem oskrbe in nadzora. Storilec je v postopku obravnave nasilja precej izključen, še posebno, ko mu je izrečena prepoved približevanja (nenavadno je, da se takrat nadzor opravlja nad žrtvijo) oziroma kadar mu ni odrejen ukrep za zaščito žrtve. Upoštevaje rezultate raziskave Inštituta za kriminaliteto o ukrepu prepovedi približevanja (2023) je vendarle treba preučiti sisteme nadzora nad spoštovanjem prepovedi približevanja žrtvi (kako vzpostaviti sistem za nadzor storilca in ne žrtve).

- V primerih nasilja v družini je potreben hiter sodni postopek, v katerem se lahko storilcu na podlagi veljavne zakonodaje naložijo dodatna navodila, poleg tega pa ima hiter postopek jasno sporočilo za povzročitelja nasilja in za širšo javnost, da je nasilje nesprejemljivo in da bo za nasilje sankcioniran le tisti, ki ga je povzročil.

- Analizirati je treba učinkovitost finančnih glob v primerih intimnopartnerskega nasilja in nasilja v družini. Ugotoviti, koliko lahko takšna kazen zaščiti žrtev, kakšen učinek ima na povzročiteljevo vedenje ter kakšne vplive ima na kasnejše stanje v družini. Višanje finančnih glob lahko negativno vpliva na prijave nasilja.

Ukrepi za zaščito otrok:

- Preučiti in po potrebi spremeniti je treba zakone, ki urejajo postopke za razvezo, zlasti v primerih nasilja v družini, in tako zagotoviti največjo mogočo zaščito žrtev nasilja tudi v civilnih postopkih.

- Usposobiti moramo vse vključene v razvezne postopke (sodišča, CSD, svetovalne delavce) glede zlorab in pasti obrambnih strategij očitanega starševskega odtujevanja v primerih nasilja v družini.

- **Postaviti korist otroka nad pravice storilca nasilja v družini.** To konkretno pomeni:

    - da je treba prekiniti siljenje otrok v stike s storilci nasilja v družini,
    - da je treba zagotoviti in vzpostaviti pogoje ter okolje, ki je v kar največjo korist otroka.

- Neplačevanje preživnine oziroma neprispevanje materialnih sredstev za oskrbo otroka je način nadzora in omejevanja ekonomsko šibkejšega starša, ki je s tem žrtev ekonomskega nasilja. Treba je ugotoviti dejansko premoženjsko stanje staršev in zagotoviti poravnavo starševskih obveznosti.

- Za zaščito otrok se predlaga konkretna sprememba 191. člena Družinskega zakonika tako, da se po novem glasi:

(1) Če se starši sporazumejo o otrokovi preživnini, lahko predlagajo sklenitev sodne poravnave.

(2) Sodišče opravi preverbo materialnih zmožnosti staršev za preživljanje in ugotovi obseg materialnih potreb otrok po uradni dolžnosti.

(3) Če sodišče ugotovi, da podani predlog poravnave ni v skladu z največjo koristjo otroka, predlog zavrne.

(4) Med potekom sodnega postopka sodišče po uradni dolžnosti določi višino denarnih sredstev, potrebnih za materialno preživljanje mladoletnih otrok, na temelju opravljenega skrbnega pregleda materialnih zmožnosti staršev mladoletnega otroka. Stranke postopka morajo v predlogu za razvezo zakonske zveze, zaupanju mladoletnega otroka v varstvo in vzgojo in določitve stikov ter preživnine ter v odgovoru na predlog, v celoti in pošteno razkriti svoje materialno stanje.

II. Medvrstniško nasilje – konkretna priporočila za izboljšanje stanja

Druga tematska razprava Predsedničinega foruma, z naslovom »Medvrstniško nasilje: razmere v Sloveniji in pristopi za uspešno preprečevanje in ukrepanje«, je obravnavala različne oblike medvrstniškega nasilja, vlogo šole in šolskih delavcev pri preprečevanju tega ter predstavila pogled mladih na to problematiko. Medijsko izpostavljeni primeri, opozorila policije in šol kažejo na težave na tem področju, ki pa jih žal ne moremo podkrepiti z raziskovalnimi podatki. Pri nas namreč nimamo študije, ki bi spremljala medvrstniško nasilje, nadlegovanje in trpinčenje, pokazala trende, analizirala pojavne oblike in odkrivala vzroke. Edini stalni podatki, ki jih imamo, izhajajo iz treh vprašanj o medvrstniškem nasilju, vključenih v mednarodno raziskavo »Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju«. Ti od leta 2002 nazorno kažejo porast sodelovanja pri trpinčenju, upad fizičnega nasilja pri fantih (pri dekletih je od leta 2014 prisotna rast) in porast viktimizacije (leta 2022 je bil 73 % večji delež tistih, ki so bili žrtve trpinčenja v šoli vsaj enkrat v zadnjih nekaj mesecih v primerjavi z letom 2002). Sklepamo lahko, da so se deleži trpinčenja in viktimizacije povečali (tudi) zaradi nadlegovanja prek spleta, predvsem družbenih omrežij.

Tudi glede tega pojava imamo skope podatke. Imamo namreč le eno reprezentativno študijo, ki jo je leta 2018 izvedla Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Izvedena je bila v okviru projekta »Odklikni!«, ki ga je koordiniralo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, ugotovila pa je, da je bilo med osnovnošolkami 55,3 % izpostavljenih eni od oblik spletnega nadlegovanja ter med osnovnošolci 48,6 %. Med srednješolkami je spletno nadlegovanje doseglo 63,9 % in med srednješolci 54,1 %.

Težave na področju medvrstniškega nasilja so povezane tudi s pomanjkanjem celostnega in sistemskega pristopa na področju preprečevanja in ozaveščanja otrok, mladostnikov in staršev.

Konkretna priporočila in zaključki za izboljšanje razmer na področju medvrstniškega nasilja ter za njegovo preprečevanje in ukrepi za boljšo zaščito žrtev

Sistemski ukrepi:

- Prizadevati si moramo za ničelno toleranco do brezbrižnosti ob medvrstniškem nasilju. To mora biti vodilo za delovanje celotnega sistema, vseh ustanov v njem (od ministrstev do šol) in vseh vključenih.

- Če želimo, da slogani in kampanje ozaveščanja za različne razsežnosti nasilja (tudi medvrstniškega) ne (p)ostanejo prazni in tako lahek plen vse bolj inovativnih oblik tako imenovanega moralnega podjetništva, politike spoprijemanja z različnimi pojavnimi oblikami nasilja paneučinkovite, je treba pojav nasilja obravnavati z veliko preudarnosti in multidisciplinarnega sodelovanja strokovnjakov iz prakse, raziskovalcev, ravnateljev, učiteljev, svetovalnih delavcev, predstavnikov staršev in nevladnih organizacij.

- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje mora šolam zagotoviti dostop do

vrhunskih in na dokazih temelječih preventivnih programih ter do multidisciplinarne strokovne podpore, ki jo lahko šole v primeru nasilja takoj uporabijo.

- Kot dejavnik tveganja za pojav mladostniškega medvrstniškega nasilja velja poudariti revščino. Študije ugotavljajo, da so v strokovnih centrih prvenstveno otroci in mladostniki iz tako imenovanega družbenega dna.

- Zato je treba nameniti posebno pozornost odpravljanju revščine in njenih posledic za otroke in mladostnike.

- Doseči moramo izboljšanje razmer na šolah. Eden od ključnih kazalnikov pravičnosti ter kakovosti vzgoje in izobraževanja je tudi pozitivno šolsko vzdušje oziroma klima. Nižji dosežki slovenskih učenk in učencev v okviru mednarodnih raziskav merjenja izobraževalnih dosežkov na področjih, kot so bralna, matematična, naravoslovna, državljanska pismenost in podobno, so torej zgovoren dokaz, da so različne pojavne oblike nasilja, ki smo jim priča v zadnjih nekaj letih, vse prej kot osamljeni primeri, imajo pa posledice tako v vzgojno-izobraževalnih ustanovah kot tudi širši družbi. Poleg spremljanja razmer in sodelovanja v mednarodnih študijah na tem področju je treba zagotoviti spremljanje razmer na področju nasilja na šolah. Nujno je treba vzpostaviti sistem za longitudinalno raziskovanje medvrstniškega nasilja in oceno učinkovitosti preventivnih programov.

- Kot dejavnik tveganja za pojav mladostniškega medvrstniškega nasilja velja poudariti dolgoletno izpostavljenost otrok nasilju v družini in sistematično neukrepanje, pa tudi prakso sledenja lažnim, psevdoznanstvenim smernicam ter nepreverjenim in vrednostno dvomljivim doktrinam, ki jo izvajajo ustanove, ustanove in posamezniki, ki naj bi žrtve nasilja v družini zaščitili – vendar jih celoten sistem dejansko sekundarno viktimizira. Zato je treba zagotoviti stalno

usposabljanje vseh, ki se pri svojem delu srečujejo s potencialnimi žrtvami, in ozavestiti njihovo zakonsko določeno odgovornost za ukrepanje.

- Pomembno je zavedanje, da se je v preteklosti ustvarila doktrina šolskega prostora, ki je zaradi predhodnih izkušenj poudarjala pomen šole prvenstveno kot izobraževalne in ne toliko vzgojne ustanove. Z razvojem družbene odgovornosti, solidarnosti in same vzgoje pa smo na prelomu, kjer bomo morali narediti resen premislek tudi o pomenu vzgojnega vidika v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Ob tem je treba ugotoviti, kako lahko odločevalci pomagajo šoli kot vzgojno-izobraževalni ustanovi okrepiti njeno vzgojno funkcijo (na primer z manjšanjem števila upravnih postopkov pri delu z učenci, saj šola ni upravna ustanova; z večjo avtonomnostjo šole pri sprejemanju strokovnih odločitev vzgoje otrok). Hkrati pa se moramo na družbeni ravni zavedati, da kultura družbe »ni samo tisto, kar spodbujamo, ampak je tudi tisto, kar dopuščamo«, in vzpostaviti mehanizme za preprečevanje in zaustavljanje vsakršnega nasilja.

- Ozavestiti je treba zavedanje pomena družbene odgovornosti slehernega posameznika, ki deluje v šolskem prostoru, kot tudi vseh tistih, ki vanj vstopajo z različnimi interesi. To je bistveno za razumevanje, zakaj takšen sistem obstaja in kaj želimo z njim doseči.

- Z vidika družbene odgovornosti, profesionalizma in vzgojnega delovanja je treba določiti strukture, odgovorne za konkretne izvedbene ukrepe – tako na politični kot tudi strokovni ravni.

- Z vidika družbene odgovornosti do sistema je tako treba resno razmisliti o teh (sistemskih) predlogih:

(1) omejitev uporabe mobilnih telefonov oziroma vseh IKT-naprav v šolskih prostorih;

(2) normativna zagotovitev večje avtonomije učiteljem – seveda pa je treba hkrati zahtevati večjo odgovornost v vseh segmentih;

(3) poudarjanje zavedanja, da vzgojno delovanje šole ni samo normativni okvir, ampak tudi zgled.

- Šole zdaj že veliko naredijo za ozaveščanje otrok o varni rabi interneta. Organizirajo razredne ure, tehniške dneve, delavnice, predavanja in druge dogodke s to vsebino ter pripravljajo predavanja za starše. Izkušnje pa kažejo, da čeprav je takšen način zelo pozitiven, pa ni zadosten. Manjka celovita sistemska obravnava, saj se zdaj šole same odločajo, katere teme in v kakšnem obsegu jih bodo obdelale. Da bi bilo najbolj učinkovito, bi moralo biti poučevanje o varni rabi interneta, torej digitalna pismenost in medijska pismenost, sistemsko vključeno v učni program pri vseh predmetih skozi vsa leta šolanja. Le tako se lahko pravočasno in v ustreznem obsegu obravnavajo teme varne rabe interneta, ki zmanjšujejo tveganja otrok in mladostnikov, da postanejo žrtve spletnega nasilja in drugih tveganj, povezanih z uporabo interneta.

- Politični odločevalci morajo zahtevati odgovornost od družbenih omrežij in drugih internetnih vsebin ter operaterjev in vzpostaviti zakonsko ureditev področja, ki bo zagotavljala varno okolje za otroke in mladostnike. To je lahko pobuda Slovenije na ravni EU.

- Zagotoviti dostopnost takojšnje javnozdravstvene storitve psihološke pomoči za otroke in mladostnike, vključene v nasilno dinamiko (žrtve nasilja, priče nasilja in tudi izvajalci nasilja).

Ukrepi na ravni šole in staršev:

Ukrepi na ravni šole in staršev:

- Profesionalizem mora tako na osebnostni kot organizacijski strukturi postati temelj delovanja vsakega posameznika v vzgojno-izobraževalnem okolju – odnosna raven (komunikacija, spoštovanje, enakost) je ključna pri razumevanju različnosti in izvajanju vseh aktivnosti.

- Odrasli morajo razumeti svojo odgovornost za ukrepanje ob primerih medvrstniškega nasilja in za njegovo preprečevanje. Pri učiteljih in starših moramo krepiti njihovo odnosno usposobljenost, ki omogoča vzpostavljanje pristnih in podpornih odnosov z učenci/otroki, kar povečuje verjetnost, da jim bodo ti zaupali in pogosteje poročali o nasilju; pomagati morajo učencem/otrokom, da se ob konkretnih primerih učijo, kako na nenasilen način reševati konflikte; ter ozaveščati učitelje in starše, da so s svojim vedenjem zgled za otroke/mladostnike.

- Zaradi prepletene vsebine medvrstniškega nasilja se moramo njegovega preprečevanja in/ali zaustavljanja lotiti s celostnimi programi, ki delujejo na različnih ravneh – na ravni posameznika, skupine in šole kot celote – ter z različnimi aktivnostmi. To na šoli pomeni:

(1) vključitev vseh učiteljev, učencev in njihovih staršev v program;

(2) jasno posredovanje sporočila učiteljev in staršev o nesprejemljivosti nasilja in dosledno odzivanje nanj;

(3) oblikovanje jasnih razrednih pravil o nesprejemljivosti nasilja in pravil, ki spodbujajo prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje;

(4) oblikovanje jasne pisne informacije o celostnem pristopu šole ter o pravilih za starše;

(5) delo z vsemi učenci pri razumevanju medvrstniškega nasilja (razlika med medvrstniškim nasiljem in konflikti; razlika med poročanjem o nasilju in tožarjenjem in podobno);

(6) delo z vsemi učenci v razredih za krepitev vključujočih vrstniških odnosov (spodbujanje medsebojne podpore vrstnikov, razvijanje socialnih spretnosti in strategij nenasilnega reševanja konfliktov s pogovori ob konkretnih primerih ali prek igre vlog),

(7)delo z učenci in starši, ki doživljajo nasilje,

(8) delo z učenci in starši učencev, ki izvajajo nasilje.

- Učenci v šolah se pogosto srečujejo s težavami pri obravnavi nasilja, vključno z nezadostno prepoznavo nasilnih okoliščin s strani odraslih ter ponavljajočimi se in neučinkovitimi preventivnimi programi. Številni poročajo, da so delavnice o medvrstniškem nasilju pogoste, vendar se vedno ponavljajo enake vsebine in informacije, ki ne pripeljejo do dejanskih sprememb v vedenju ali zavedanju učencev. Zdi se, da so te delavnice postale brezpomenske, saj se učenci nanje ne odzivajo več. Kljub pogostim pogovorom in projektom na temo nasilja učenci opažajo, da njihove izkušnje z nasiljem ostajajo neslišane ali napačno razumljene pri odraslih. Zato je treba zagotoviti usposabljanje učiteljev in dosledno ukrepanje v primerih medvrstniškega nasilja.

- Učenci izražajo željo po bolj smiselni podpori učiteljev, vodstva šole in svetovalnih delavcev. Radi bi, da bi odrasli bolje razumeli njihovo doživljanje in da bi bilo reševanje problemov nasilja bolj prilagojeno njihovemu razumevanju okoliščin. Predlagajo bolj neposredne in odprte razprave, kjer bi lahko svoje mnenje in predloge izrazili brez strahu pred stigmatizacijo ali neupoštevanjem. Želijo si, da bi jih odrasli poslušali in slišali. Zato je treba vzpostaviti sistem, ki bo učitelje in šolske svetovalne delavce dejansko približal učencem in njihovim potrebam.

- Mnogi učenci niso prepričani, ali lahko kadarkoli pristopijo k svetovalnim delavcem, ne da bi jih sošolci opazili, ali pa da je do njih sploh mogoče pristopiti. Potrebna je večja preglednost glede dela svetovalnih služb šole in dostopnosti, saj bi to lahko povečalo zaupanje učencev v njihovo delo in znanje. Učenci predlagajo, da bi se svetovalni delavci bolj aktivno vključevali v razredne dejavnosti in se pri učencih podučili o njihovih zdajšnjih problemih, saj se okolje in izzivi nenehno spreminjajo.

- Vzpostaviti je treba odnose, ki temeljijo na zaupanju. Ena od težav je tudi, da učenci pogosto ne zaupajo odraslim, saj imajo izkušnje, da njihove prijave nasilja niso bile ustrezno obravnavane. Zaradi tega so

manj motivirani, da bi odraslim sporočili o incidentih, kar vodi v krog molka in nezaupanja. Po besedah trinajstletne učenke: »Vsak od nas ima izkušnjo, da je zaradi problema nasilja šel do odrasle osebe, vendar ta oseba ni nič pomagala. Zato ne upamo do odraslih, saj vemo, da to ne bo spremenilo ničesar.«

- Za izboljšanje komunikacije o medvrstniškem nasilju mladi predlagajo različne rešitve, kot so večja prisotnost in dostopnost odraslih, usposobljenih za delo z mladimi, izvedba bolj dinamičnih in raznolikih delavnic, ki bi bolj pritegnile učence, ter večja preglednost pri obravnavi prijav nasilja.

- Učenci prav tako izražajo potrebo po tem, da bi se učitelji in odrasli bolj osredotočili na posamezne primere nasilja in poskušali razumeti ozadje konfliktov ter motivacije udeležencev. Poudarjajo tudi željo po obravnavi in spoznavanju konkretnih primerov, ne samo hipotetičnih okoliščin. Ob zadnji grožnji streljanja na šoli učenci dodajajo: »Šele takrat smo bolj začeli razmišljati o tem, kako izgleda nasilje v realnosti.«

Izobraževanje in usposabljanje:

- Vzpostaviti moramo zavedanje, da so za zaustavljanje medvrstniškega nasilja najbolj odgovorni odrasli (na šoli učitelji in starši), pri čemer pa na njihove odzive močno vplivajo njihova prepričanja o tem nasilju. Zato je treba ozavestiti učitelje, svetovalne delavce in starše, še zlasti o napačnih zaključkih oziroma mitih. Spreminjanje napačnih prepričanj v zvezi z medvrstniškim nasiljem je ena od prvih strategij za spoprijemanje z njim. Hkrati je treba delovati »od zgoraj navzdol« (na družbeni ravni) in »od spodaj navzgor« (na ravni družin in vzgojno-izobraževalnih ustanov).

- Poseben izziv je umanjkanje sistemske vključenosti preventive v procese izobraževanja. V Sloveniji nimamo urejenega izobraževanja staršev o otrocih in njihovi uporabi interneta ter vpliva naprav z zasloni na razvoj otrok. Tako so starši prepuščani sami sebi in zanimanju za te vsebine, otroci pa prva kakovostna znanja o varni uporabi interneta prejmejo šele z vstopom v osnovno šolo, kar pa je bistveno prepozno. Zato je treba v sklopu sistemske ureditve ozaveščanja in izobraževanja staršev o medvrstniškem nasilju in njegovih posledicah zagotoviti takšna izobraževanja tudi za starše.

- Na šolah je očitna potreba po bolj praktični obravnavi medvrstniških težav in stisk. Učenci izražajo skrb, ker se ne počutijo dovolj varno, da bi se zaupali svetovalnim delavcem, saj obisk pri njih lahko učinkuje izpostavljajoče. Namesto tega si želijo, da bi bili med seboj podprti in okrepljeni za pomoč vrstnikom v stiski. Pogosto predlagajo delavnice, ki bi učencem nudile praktična znanja o tem, kako se odzvati in pomagati prijateljem, ki izrazijo svoje težave, kako vključiti odrasle (starše, učitelje) in kdaj nasilje prijaviti. Nekatere šole že imajo izkušnje z medvrstniško mediacijo.

- Učenci izražajo skrb glede vpliva družbenih omrežij na dojemanje nasilja.

Poudarjajo, da se v spletnih okoljih pogosto neomejeno širijo vsebine, ki lahko vsebujejo nasilje, ne da bi jih uporabnik aktivno iskal. To nasilje se lahko pojavlja nepričakovano, na primer na njihovem »for you page« na TikToku, kar pomeni, da se mu ne morejo vedno izogniti, čeprav se dogaja virtualno in ne v njihovi neposredni bližini. Zato je učence in njihove starše nujno ozavestiti o teh pasteh, varni uporabi interneta in vplivu nasilnih vsebin na otroke in mladostnike.

III. Nasilje nad starejšimi – konkretna priporočila za izboljšanje stanja

V tretji tematski razpravi je forum obravnaval nasilje nad starejšimi. Ukvarjali smo se tako z razmerami v Sloveniji kot tudi z načini za uspešno preprečevanje, prepoznavanje nasilja in ukrepanje ob njegovi pojavnosti. Po oceni Svetovne zdravstvene organizacije v evropski regiji eden od šestih starejših, doživlja eno od oblik nasilja ali zlorabe. V Sloveniji je bilo po podatkih SURS v letu 2023 453.708 prebivalcev starejših od 65 let, to je 21,4 odstotka vsega prebivalstva. Na podlagi ocene Svetovne zdravstvene organizacije bi po napovedi za Slovenijo to pomenilo, da 75.618 starejših oseb doživlja nasilje ali pa so žrtve zlorab. Glede na demografske trende bo povsod v razvitih državah vse več starejših. Napovedi za države Evropske unije (EU Population Projection) kažejo, da se bo delež starejših od 65 let do leta 2050 povečal na skoraj 30 odstotkov. Tedaj bomo v Sloveniji peta najstarejša država na svetu. Število »zelo starih« (torej starejših od 80 let) se bo v EU do 2050 podvojilo in doseglo 57,3 milijona. Zato je zelo pomembno, da se zavedamo tveganj in naredimo vse, da preprečujemo različne oblike zlorab in nasilja nad starejšimi.

Starejši so zagotovo ena od najbolj ranljivih skupin prebivalstva z različnih vidikov:

(1) s socialnega vidika, kjer gre za osamljenost in socialno izolacijo na eni strani in prepočasen razvoj integrirane oskrbe tako v specializiranih zavodih kot v skupnosti;

(2) z ekonomskega vidika, saj so starejše ženske skupina z najvišjo stopnjo tveganja revščine v Sloveniji, s čimer je povezana nizka kupna moč. Starejši velikokrat živijo tudi v izrazito slabih bivalnih razmerah;

(3) z zdravstvenega vidika, saj je v zadnjem času v porastu nedostopnost do zdravnika splošne oziroma družinske medicine (leta 2024 je več kot 145.000 prebivalcev Slovenije brez osebnega zdravnika) in /ali specialista);

(4) s kulturološkega vidika, kjer zaznavamo starizem ali staromrzništvo, torej nespoštovanje, šikaniranje, zapostavljanje in podcenjevanje starejših izključno zaradi njihove starosti;

(5) z varnostnega vidika, saj so starejši zaradi svoje telesne in/ali kognitivne zmogljivosti bolj ogroženi tudi v odnosu do povzročiteljev kriminalnih dejanj, ter seveda

(6) z etičnega vidika, ki se kaže tudi v negativnem prikazovanju starejših v medijih.

Konkretna priporočila in zaključki za izboljšanje razmer na področju nasilja nad starejšimi ter za njegovo preprečevanje in ukrepi za boljšo zaščito žrtev Sistemski ukrepi:

- Ključnega pomena za spoštovanje starejših in njihovih pravic je proaktivno delovanje države, ustanov in vsakega od nas. Zaradi odprtih

sistemskih težav ne zadostujejo več le teoretične rešitve, iskanje kompromisov in obljubljanje že na prvi pogled neizvedljivega, temveč je potrebna jasno začrtana in finančno oprijemljiva časovnica z opredeljenimi učinki ter vzpostavljenim učinkovitim in preglednim nadzorom. Pri razmišljanju o prihodnosti staranja v Sloveniji bo veliko odvisno od tega, koliko denarja se bomo - kot država - odločili nameniti temu.

- Treba je vzpostaviti delujoč sistem institucionalnega varstva z zadostno kadrovsko zasedbo, dostojnimi delovnimi pogoji ter plačilom, vzdržnim sistemom financiranja ter posluhom odločevalcev za izboljšave. Prav tako pa potrebujemo krepitev deinstitucionalizacije in drugih oblik pomoči starejšim ter drugim ranljivim skupinam (močna in enako dostopna patronažna služba, paliativna oskrba, pomoč na domu, skupnostni projekti, negovalni oddelki, dosegljiva osebna asistenca, oskrbovana stanovanja in druge socialne ter zdravstvene storitve). Pri sprejemanju pravnih podlag s tega področja naj se upoštevajo izkušnje, predlogi in pripombe s terena. Izkušnje so nas že naučile, da vzpostavitev zakonsko določenih okvirov, ki s prakso nimajo veliko skupnega, ni smiselna.

Preprosto povedano - morali se bomo odločiti, v kakšni državi želimo živeti in kako se želimo v njej starati.

- Pomembno je vzgajanje prihodnjih generacij z namenom ne le naše skupne civilizacijske dolžnosti, temveč zato, da ponotranjimo zavedanje, da smo prav vsi del iste skupnosti. Spoštovanje starejših in njihovih pravic mora spet postati nekaj naravnega.

- Okrepiti in izboljšati se morata sodelovanje in povezovanje med patronažnimi službami in Centri za socialno delo. Vzpostavi naj se praksa obdobnih koordinacij.

- V primerih, ko je nujno takoj ukrepati za varstvo posameznika, pravic in koristi osebe, ki tega sama zase ne zmore storiti, je treba pospešiti postopek za postavitev pod skrbništvo in ji čim prej imenovati začasnega skrbnika.

- Vzpostaviti in okrepiti je treba pomoč žrtvam nasilja tako psihološko kot pravno in tudi zagotoviti krizne namestitveza vse ranljive skupine – starejše ženske, moške, vse, ki potrebujejo oskrbo. **Krizne namestitve** morajo biti dostopne 24 ur dnevno in omogočati hiter umik v varno ter starejšim osebam in osebam z oviranostmi prilagojeno prijazno okolje. Pripraviti je treba ustrezne protokole za ukrepanje v primerih nasilja.

- **Finančna podpora za institucionalno oskrbo:** država mora razmisliti o ukrepih za zmanjšanje finančnega bremena institucionalne oskrbe, da starejši ne bodo ovirani pri dostopu do potrebne oskrbe zaradi eksistenčnih težav. Starejši, ki vlagajo vlogo za varstveni dodatek, niso v enakem položaju kot tisti, ki potrebujejo institucionalno oskrbo.

- Oskrbovalcem, ki skrbijo za svoje družinske člane, je treba zagotoviti ustrezno podporo in izobraževanje. Vzpostaviti je treba mrežo pomoči in

podpore. Oskrba na domu sloni na neformalni mreži.

- Uvedba enotnega informacijskega sistema: treba je vzpostaviti enoten informacijski sistem za obdelavo podatkov o nasilju, tudi o nasilju nad starejšimi, kar bo omogočilo boljše načrtovanje in izvajanje ukrepov ter spremljanje njihove učinkovitosti.

- Razvijanje preventivnih programov tudi v okviru pluralne mreže, česar pa v zdajšnjih kadrovskih razmerah na CSD ni mogoče izvajati.

- Starejšim osebam je treba zagotoviti njim prilagojene različne oblike in vire pomoči, predvsem pri samostojnem in varnem bivanju v domačem okolju ter stalno psihosocialno pomoč. Pri načrtovanju oblik zaščite in pomoči je treba upoštevati, da so starejši navezani na svoj dom oziroma bivališče; težje se prilagajajo spremembam in odločijo za odhod, tudi v primeru hude ogroženosti. Pri pripravi programov je treba zagotoviti njihovo udeležbo.

- Vzpostaviti zagovorništvo za starejše, saj imajo sami pogosto premalo moči v navzkrižju različnih interesov.

- Učinkovito zastopanje pravic na sodišču: treba je ustrezno prilagoditi pravne postopke v okviru predkazenske in kazenske obravnave nasilja nad starejšo osebo. Starejši ljudje pogosto težko razumejo postopke, ki potekajo na sodišču, težko v njih sodelujejo, organi pregona pa ne razumejo in ne upoštevajo osebnih stanj in potreb starejših oseb. Prijave nasilja nad osebami z demenco so neuspešne.

- Intervencija in preprečevanje zlorab starejših oseb z demenco bi morala biti postavljena kot vrhovna prednostna izbira pri oblikovanju politik. Treba je oblikovati izobraževalne programe, ki bodo ozavestili javnost, oskrbovalce in strokovnjake, zmanjšali socialno stigmo in spodbudili prijavljanje sumljivih primerov. Interdisciplinarno delo s kliničnimi

- psihologi, socialnimi delavci in zdravstvenimi delavci bo izboljšalo zaznavo kazalnikov zlorabe. Primeri takšnega dela vključujejo redne fizične preglede, oceno duševnih zmožnosti, obiske na domu in podobno.

- Ker so družinski negovalci pripravljeni poročati o zlorabi, bi rutinsko vprašanje o tem lahko olajšalo pravočasno odkrivanje sumljivih primerov. Da bi zmanjšali lastne poročevalske pristranskosti, bi morala biti poročila drugih informatorjev (oskrbovanci, opazovalci) upoštevana za preverjanje dejstev. Ker so najpomembnejši dejavniki tveganja povezani s simptomi demence, bi morala biti pri odkrivanju in posredovanju pri zlorabi starejših upoštevana tudi stopnja in oblika bolezni (na primer Alzheimerjeva, frontotemporalna).

- Nujno potrebni so učinkoviti protokoli za posredovanje, posebej namenjeni preprečevanju zlorabe starejših oseb z demenco. Neposredni

posegi, kot so pravni ukrepi, umik osebe iz zlorabljajočega okolja, pogosto niso najboljši način posredovanja. Posredni posegi, vključno z mediacijo, podpornimi storitvami in podobnim, bi lahko bili koristni v nekaterih primerih. Ko oskrbovalci družinskega člana vstopijo v krog zlorabe, lahko zloraba postane navada in le zmanjšanje agresivnega vedenja ne privede do ustreznega zmanjšanja zlorabe. To pomeni, da je pomembno preprečiti nove primere zlorab starejših.

- Ker je breme oskrbe močan napovednik zlorabe, bi morale skupnostne službe zagotavljati pomoč na domu, dnevne centre, storitve oddiha, skupinsko podporo in sekundarne negovalce, da bi omilile izjemno veliko breme primarnih negovalcev. Osebe z demenco večinoma ne bodo sposobne zaščititi same sebe in poiskati pomoči zaradi družinskega nasilja, zato bi veljalo razmisliti, da bi bilo prijavljanje zlorabe obvezno.

- Sorazmerno malo raziskav obravnava zlorabe oseb z demenco. Opazen problem v zdajšnjem teoretičnem razvoju na tem področju je nagnjenost k vključevanju vseh oblik zlorabe v različnih populacijah znotraj enega samega teoretičnega modela kljub heterogenosti starejše populacije in oblik zlorabe. Večina konceptualnih modelov izhaja iz razpoložljive literature o zlorabi starejših oseb, pri čemer niso upoštevani kontekstualni in intrapersonalni dejavniki tveganja, značilni za osebe z demenco – na primer stalno napredovanje demence, sprememba osebnosti pacientov, naraščajoče breme negovalcev in izolacija, socialna stigma in socialna izključenost, značilnosti odnosa med negovalcem in oskrbovancem, neformalna podpora drugih družinskih članov, formalna podpora skupnostnih storitev, ozaveščenost in podpora zdravstvenih in socialnih služb, politike in zakonodaja, kultura in vrednote širše družbe – vse to ima lahko edinstven vpliv na kulturo zlorab in nasilja.

- Za bolj celovito razumevanje pojavnosti in resnosti zlorab oseb z demenco so nujne raziskave in večji ter bolj reprezentativni vzorci kot

tudi prospektivne in longitudinalne raziskave, ki bodo omogočile prepoznavanje vzročnih mehanizmov, blažilnih učinkov in povečevanj zlorabe starejših oseb z demenco.

- Čeprav je zloraba starejših pogost javnozdravstveni problem pri osebah z demenco, obstajajo pomembne vrzeli v raziskovanju, praksi in oblikovanju politik. To je resen in večplasten problem, ki zahteva celovito rešitev na etični, družbeni in institucionalni ravni. Z ustrezno ozaveščenostjo, izobraževanjem, podporo in zakonskim urejanjem področja lahko zmanjšamo incidenco teh zlorab ter zagotovimo varno in spoštljivo okolje za bolnike z demenco. Pomembno je, da se ta problem obravnava s spoštovanjem do človekovega dostojanstva in pravic ter da trezno ukrepamo in zaščitimo ranljive posameznike.

- Praksa kaže, da je treba preučiti določbo 129. člena KZ-1 – zapustitev slabotne osebe oziroma kršitev družinskih obveznosti v 193. členu KZ-1 in ju dopolniti s poudarki, da tisti, ki bi morali skrbeti za starejšo osebo (ne le družinski člani), zanjo neprimerno skrbijo in jo zanemarjajo bodisi doma bodisi v ustanovi (pa pri tem ne gre nujno za zapustitev slabotne osebe in za razmere, ki so nevarne za življenje, vsekakor pa gre za zanemarjanje) – na določeno s tem povezano praznino opozarja tudi namestnica varuha človekovih pravic.

starejšim (strokovna pomoč, kako ukrepati v primerih zaznanega nasilja nad starejšimi, psihološka pomoč in strokovno spremljanje).

Vloga patronažne dejavnosti na področju preprečevanja in ukrepanja ob nasilju:

- Delovanje izvajalcev patronažne dejavnosti je opredeljeno v Zakonu o zdravstveni dejavnosti in Pravilniku za izvajanje preventivnega zdravstvenega varstva na primarni ravni. V nobenem od navedenih aktov pa niso predpisani pogoji, organiziranje in način dela patronažne službe, zaradi česar prihaja do razlik pri izvajanju patronažnega zdravstvenega varstva, neenakega dostopa do storitev patronažnega zdravstvenega varstva ter s tem do povečevanja neenakosti med prebivalci z vidika zdravstvenega varstva. Velikokrat je delovanje posamezne službe odvisno od občin ustanoviteljic.

- Pravilnik o delovanju patronažnih služb bi podobno kot Pravilnik o delovanju nujne medicinske pomoči pripomogel k ureditvi tega področja.

- Patronažne medicinske sestre morajo svoje znanje nenehno dopolnjevati, nadgrajevati, poglabljati in tako suvereno ostati na mestu osrednjih strokovnjakov v zdravstvu, katerih delovno mesto je na pacientovem domu. Izobraževanje s področja obravnave nasilja v družini mora postati del izobraževanj v okviru vseživljenjskega učenja. Organizirano mora biti na način, da se odzove na potrebe in želje patronažnih medicinskih sester.

Ozaveščanje, izobraževanje in usposabljanje:

- Nujno je treba vlagati v izobraževanje in usposabljanje kadrov za oskrbo in nego starejših, da se zagotovi ustrezna obravnava in preprečujejo

tveganja za pojave nasilja nad starejšimi.

- Ozaveščanje in izobraževanje javnosti: pomembno je izvajati programe ozaveščanja in izobraževanja javnosti o problematiki nasilja nad starejšimi ter ukrepih za preprečevanje, prepoznavanje in obravnavo nasilja.

- Ozaveščanje in spodbujanje prijav stisk, neustrezne in nedostojne obravnave ter nasilnih ravnanj – žrtvam je treba dati glas, jih slišati in zavarovati v najkrajšem možnem času, povzročitelje nasilja je treba sankcionirati.

- Nujni so ozaveščanje starejših in javnosti o problematiki nasilja ter drugih prepovedanih dejanjih v zvezi z nasiljem in diskriminacijo; izobraževanje vseh zaposlenih v socialnem in zdravstvenem varstvu ter sodelovanje vseh ustanov in NVO na področju skrbi za starejše.

- Znanja o tem, kako odkriti in se odzvati na zlorabo starejših, bi morala biti vključena v kurikulum medicinskih, zdravstvenih, socialnih in pravnih strokovnjakov. Ustrezna zakonodaja in sistemske rešitve bi morale zagotoviti zaščito starejših z demenco pred nasiljem.

- Vsi, ki sodelujejo pri obravnavi bolnika z demenco, bi morali imeti visoko stopnjo zavedanja o možnih zlorabah in nasilju. Ustvariti je treba izobraževalno gradivo o zlorabah in nasilju za strokovnjake in družinske negovalce.

- Zagotoviti moramo usposabljanja in pomoč prostovoljcem, ki pomagajo starejšim (strokovna pomoč, kako ukrepati v primerih zaznanega nasilja nad starejšimi, psihološka pomoč in strokovno spremljanje).

- Zagotoviti se mora redno izvajanje strokovnega nadzora za vse izvajalce patronažnega zdravstvenega varstva.

- Čeprav so terenska območja, na katerih delujejo izvajalci patronažnega zdravstvenega varstva, do hišne številke natančno razdeljena, doslej še nimamo vzpostavljene uradne evidence izvajalcev patronažnega varstva po terenskih območjih na državni ravni. Spletni portal izvajalcev patronažnega zdravstvenega varstva po terenskih območjih bi omogočil hitrejši pretok ustreznih informacij med izvajalci zdravstvenega varstva na vseh ravneh zdravstvene dejavnosti. Pomembne informacije bi nudil tudi pacientom in službam ter organizacijam izven zdravstva, ki bi lahko hitro in neposredno dostopale do informacij o izvajalcih patronažnega zdravstvenega varstva.

- Za zagotavljanje nepretrgane zdravstvene obravnave in učinkovito delovanje patronažnega zdravstvenega varstva morajo biti vzpostavljeni učinkovita komunikacija, sistematično povezovanje z drugimi izvajalci in pravočasna izmenjava informacij med vsemi izvajalci, ki se vključujejo v obravnavo posameznika in družine. **Izvajalcem patronažnega zdravstvenega varstva mora biti omogočen dostop do aplikacij eZdravje in ePosvet.**

- Koordinacijo vseh oblik pomoči na domu bi patronažne medicinske sestre lahko prevzele tudi v okviru izvajanja dolgotrajne oskrbe. Time v patronažnem zdravstvenem varstvu moramo dopolniti s tehniki zdravstvene nege in bolničarji, kar bo patronažni službi omogočilo zagotavljanje tudi storitev dolgotrajne oskrbe. Sodelavci v multidisciplinarnem timu (fizioterapevti, delovnimi terapevti, socialnimi delavci, psihologi, dietetiki, kineziologi in drugi) ter centri za krepitev zdravja bi lahko sodelovali tudi pri izvajanju storitev za ohranjanje in krepitev samostojnosti.Zaradi izrazitega pomanjkanja zdravstvenega kadra ni smiselno vzpostavljanje vzporednega sistema (podvajanja) za izvajanje storitev dolgotrajne oskrbe.

Ukrepi v domovih za starejše:

- Ukrepanje ob nasilju med stanovalci domov starejših – oblikovati je treba navodila in jih nato dosledno upoštevati ob zaznavi spolnega napada oziroma posilstva: potrebna je takojšnja prijava dogodka policiji in pristojnemu centru za socialno delo, obvestiti je treba sorodnike stanovalcev, povzročitelja je nujno nemudoma odstraniti iz okolja in mu preprečiti možnost ponovitve napada oziroma možnosti srečanja z žrtvijo ali drugimi potencialnimi žrtvami. V navodilih je treba natančno doreči postopke, ki veljajo za zaposlene, in tiste, ki veljajo za vodstvo.

- Pri vseh stanovalcih, zaposlenih in sorodnikih naj se v domovih spodbuja odprta in zaupna komunikacija, ki bo omogočala izražanje in prepoznavanje čustev strahu, nemoči, krivde in podobna občutja, ki pogosto spremljajo izkušnjo z nasiljem ali druge tabuizirane dogodke.

- Ustanovitelj in/ali država bi morala težave zaradi nasilja v domovih starejših sistemsko urediti z ustreznimi navodili oziroma protokoli.

Predlog nadaljnjih aktivnosti

Forum je na celovit način in z vključujočim pristopom strokovnjakov povezal vse, ki jih zadeva prizadevanje za mirno sobivanje, s poudarkom na preprečevanju nasilja v družini in nad ženskami, medvrstniškega nasilja in nasilja nad starejšimi. Na skupnem strateškem dogodku in razpravi je sodelovala večina resorjev, ki jih vprašanja zadevajo, skupaj s predstavniki nevladnih organizacij in znanosti. Predstavljeni so bili celoviti sistemski načini dela za ustrezno in učinkovito ravnanje ter preprečevanje nasilja. Predstavljeni so bili pogledi in rešitve, ki izhajajo predvsem iz nujnega multidisciplinarnega dela resornih državnih organov in ustanov ter nevladnih organizacij, pri tem je bil poudarjen pomen krepitve empatije in odgovornosti vseh članov družbe.

Okvirni načrt in predlogi foruma so pomembna osnova za oblikovanje prednostnih nalog in sistemskih rešitev. Na osnovi tega je pripravljeno gradivo, ki lahko učinkovito pomaga pri spopadanju z nasiljem in spodbujanju mirnega sobivanja ter kulture nenasilja. Predloženo bo Vladi Republike Slovenije in je lahko pomemben korak za pripravo strateške resolucije ter zakonodajnih sprememb. Predsednica Republike Slovenije upa in si bo prizadevala, da bodo dogodek in njegovi sklepi ter zamisli tvorno pripomogli k delovanju državnih ustanov, raziskovalnega okolja, nevladnih organizacij in predvsem javnih politik obravnavanega področja.

Forum je tako dosegel ključne cilje, saj je uspel povezati različne deležnike in vzpostaviti prostor za izmenjavo znanj, izkušenj in dobrih praks. Z zavedanjem, da je preprečevanje nasilja naloga celotne družbe, so se udeleženci foruma zavezali k nadaljnjemu delu in podpori pobudam, ki si prizadevajo za varnejšo in bolj pravično družbo za vse.

Naj zaključimo z mislijo, da vsak posameznik, vsaka organizacija in vsak resor nosi del odgovornosti za preprečevanje nasilja. Le z združenimi močmi in skupnimi prizadevanji lahko ustvarimo družbo, kjer prevladujejo mirno sobivanje, spoštovanje, strpnost, solidarnost in empatija. Forum je dal svoj prispevek k temu pomembnemu potovanju, ki zahteva trajno zavzemanje in sodelovanje vseh nas.

Dr. Nataša Pirc Musar s sodelavci Urada,
Dr. Aleš Bučar Ručman

Ljubljana, julij 2024

Predsednica Republike Slovenije

NATAŠA PIRC MUSAR

PREDSEDNIČIN FORUM